

Fundargerð

Á fundi kærunefndar jafnréttismála föstudaginn 7. ágúst 2020 var eftirfarandi bókun samþykkt:

Hinn 14. júlí síðastliðinn birtist á heimasíðu umboðsmanns Alþingis bréf hans til forsætisráðherra, dagsett 8. júlí. Í fyrirsögn á vefsíðu sinni vísar umboðsmaður til „annmarka á aðferðafræði og mati kærunefndar jafnréttismála“. Meginatriði bréfsins dregur umboðsmaður saman í reifun á vefsíðu sinni á þann hátt að hann hefði veitt því athygli að ekki yrði annað séð en nefndin viðhefði að mestu áfram þær sömu aðferðir og mat sem gagnrýni og tilmæli setts umboðsmanns hefðu beinst að í álti frá 2013 (mál nr. 6395/2011).

Nefndin telur rétt að bregðast við bréfi umboðsmanns með bókun sem komið er á framfæri við forsætisráðherra í tilefni af endurskoðun laga nr. 10/2008 um jafna stöðu og jafnan rétt kvenna og karla samhliða ábendingum um framkomin frumvarpsdrög ráðherra sem birt hafa verið í samráðsgátt stjórnvalda.

Lög nr. 10/2008 hafa að markmiði að koma á og viðhalda jafnrétti og jöfnum tækifærum kvenna og karla og jafna þannig stöðu kynjanna á öllum sviðum samfélagsins, sbr. 1. mgr. 1. gr. laganna. Þar kemur einnig fram að allir einstaklingar skuli eiga jafna möguleika á að njóta eigin atorku og þroska hæfileika sína óháð kyni. Þess er sérstaklega getið í 1. mgr. 26. gr. laganna að atvinnurekendum sé óheimilt að mismuna umsækjendum um starf á grundvelli kyns. Hlutverk kærunefndar jafnréttismála sem starfar á grundvelli lagannna, sbr. 5. gr. þeirra, er að stuðla að því að lögunum sé fylgt þannig að markmiði þeirra verði náð.

Í bréfi sínu rifjar umboðsmaður upp fyrri athugasemdir við störf kærunefndar jafnréttismála, einkum þær athugasemdir sem birtast í álti setts umboðsmanns frá árinu 2013 í mál nr. 6395/2011. Í bréfinu reifar umboðsmaður það álit. Víkur hann einnig lauslega að fyrra álti setts umboðsmanns frá árinu 1999 í mál nr. 2214/1997 er laut að álti kærunefndar jafnréttismála nr. 7/1996 (A gegn Fjölbautaskólanum í Garðabæ). Þar sem það álit varðaði eldri lög nr. 28/1991 um jafna stöðu og jafnan rétt kvenna og karla verður ekki vikið nánar að því hér á eftir.

Í bréfinu til forsætisráðherra dregur umboðsmaður saman þá niðurstöðu sína, sem vikið er lauslega að hér að framan, að þrátt fyrir athugasemdir sem komið hefðu fram í fyrrgreindum álitum settra umboðsmanna viðhafi kærunefnd jafnréttismála „að mestu áfram þær sömu aðferðir og mat og gagnrýni settra umboðsmanna beindist að“. Umboðsmaður tiltekur þó ekki sérstök dæmi varðandi það hvað aflaga hafi farið að hans mati í úrskurðum nefndarinnar á undanförnum árum.

Álit setts umboðsmanns frá 2013 beindist að úrskurði kærunefndar jafnréttismála nr. 3/2010 (A gegn forsætisráðherra) sem kveðinn var upp 22. mars 2011 á grundvelli gildandi laga nr. 10/2008. Helstu athugasemdir setts umboðsmanns við starfshætti nefndarinnar má draga saman með eftirfarandi hætti.

Í fyrsta lagi tók settur umboðsmaður fram að í þeim tilvikum þegar einstaklingur, sem ekki hefði hlotið starf, kærði ákvörðun atvinnurekanda til kærunefndar jafnréttismála, yrði að ganga

út frá því að sá er starfið hlyti teldist að jafnaði aðili að máli fyrir nefndinni, að minnsta kosti ef nefndin teldi að málið væri tækt til efnismeðferðar. Þetta hefði kærunefndin látið undir höfuð leggjast.

Í bréfi umboðsmanns til forsætisráðherra er sú ályktun ítrekuð. Þess er ekki getið í bréfinu að á þetta atriði úr framkvæmd kærunefndarinnar reyndi í dómi Hæstaréttar frá 15. janúar 2015 í máli nr. 364/2014. Þar komst Hæstiréttur svo að orði:

„Nefndin hafði ekki vald til að hneggja þeirri ráðningu, sem [Landspítali] hafði tekið ákvörðun um og hrundið í framkvæmd. Það getur því ekki haft áhrif á gildi úrskurðar kærunefndarinnar 27. september 2013 að hún hafi ekki gefið [einstaklingnum sem starfið hlaut] kost á að láta málið til sín taka.“ [Innskot kærunefndar].

Ljóst er því að framkvæmd nefndarinnar varðandi aðild að málum fyrir henni kemur heim og saman við framangreinda niðurstöðu Hæstaréttar. Vitaskuld má ræða atriði á borð við aðild stjórnsýslumála við endurskoðun laga nr. 10/2008. Villandi væri þó ef sú umræða færi fram undir þeim formerkjum að framkvæmd kærunefndar jafnréttismála hafi að þessu leyti verið andstæð gildandi reglum eins og þær hafa verið skýrðar í dómaframkvæmd.

Í öðru lagi taldi settur umboðsmaður í álitinu frá 2013 að verkefni kærunefndar jafnréttismála í málum þar sem deilt væri um ráðningu í opinbert starf væri ekki að endurmeta hvern hefði átt að ráða í umrætt starf heldur að taka afstöðu til þess hvort veitingarvaldshafi hefði brotið í bága við 1. mgr. 26. gr. laga nr. 10/2008.

Kærunefnd jafnréttismála gerir enga athugasemd við þessi ummæli, enda eru þau í samræmi við afstöðu nefndarinnar. Í þeim efnum vísast til dæmis til úrskurðar kærunefndarinnar í máli nr. 5/2020 sem kveðinn var upp 9. júlí síðastliðinn, þ.e. áður en fyrrgreint bréf umboðsmanns Alþingis birtist á vefsíðu hans. Þar segir orðrétt:

„Af þessu tilefni áréttast að kærunefndinni er ekki falið að skera úr um það hvaða einstakling hafi borið að ráða í starf úr hópi umsækjenda. Þess í stað er verkefni nefndarinnar að taka erindi til meðferðar og kveða upp skriflegan úrskurð um hvort ákvæði laga nr. 10/2008 hafi verið brotin, sbr. 2. mgr. 5. gr. laganna.“

Við úrlausn þess verkefnis nefndarinnar kann þó að vera óhjákvæmilegt að leggja visst mat á hæfni kæranda og þess einstaklings sem starfið hlaut, eins og settur umboðsmaður víkur raunar sjálfur að í álti sínu frá 2013.

Í þriðja lagi taldi settur umboðsmaður í álitinu frá 2013 að kærunefndinni hefði í umræddu máli borið að játa forsætisráðuneyti svigrúm við mat á þeim málefnalegu sjónarmiðum sem það hefði lagt til grundvallar og þá hvernig umsækjendurnir B og A félle að þeim. Það félle ekki undir starfssvið kærunefndarinnar að endurskoða mat ráðuneytisins á því hvaða umsækjandi félle best að sjónarmiðum er réðu úrslitum við ráðningu í starfið nema bersýnilega hefði mátt draga þá ályktun af gögnum málsins að mat ráðuneytisins og ályktanir þess hefðu verið óforsvaranlegar og þá í andstöðu við réttmætisregluna. Enn fremur taldi settur umboðsmaður að þótt kærunefndinni bæri að taka mið af þeim atriðum sem fram kæmu í 5. mgr. 26. gr. laga nr. 10/2008 fælist ekki í því ákvæði heimild til að byggja á öðrum sjónarmiðum en

veitingarvaldshafi hefði lagt til grundvallar og endurmeta innbyrðis vægi þeirra með sjálfstæðum hætti, enda væru sjónarmið veitingarvaldshafans málefnaleg og mat hans heildstætt virt innan þess svigrúms sem honum væri fengið samkvæmt grundvallarreglum stjórnsýsluréttar. Slik aðferð ætti sér ekki stoð í 4. og 5. mgr. 26. gr. laga nr. 10/2008.

Í bréfi umboðsmanns til forsætisráðherra eru framangreind atriði áréttuð. Því ber að halda til haga að í úrskurðum kærunefndar jafnréttismála sem beinst hafa að ágreiningi um ráðningu í opinber störf hefur ítrekað verið áréttuð það svigrúm sem opinberum veitingarvaldshöfum er ljáð að lögum. Sem dæmi um þetta má nefna eftifarandi orð í úrskurði nefndarinnar frá 10. apríl 2019 í máli nr. 8/2018 (A gegn Þingvallanefnd):

„Ákvörðun kærða um ráðningu í starf þjóðgarðsvarðar var matskennd stjórnvaldsákvörðun. Í samræmi við það verður almennt að játa kærða nokkurt svigrúm við mat hans á því hvaða málefnalegu sjónarmið skuli lögð til grundvallar og þá hvernig einstakir umsækjendur falli að slíkum sjónarmiðum, enda sé að öðru leyti sýnt fram á að fullnægjandi upplýsingar hafi legið fyrir til að slíkt mat geti farið fram, sbr. til nokkurrar hliðsjónar úrskurð kærunefndar jafnréttismála í máli nr. 3/2018.“

Sömu nálgun má einnig sjá í úrskurðum í málum nr. 3/2018, nr. 5/2019, nr. 6/2019, nr. 2/2020 og 6/2020 svo nokkur nýleg dæmi séu nefnd. Í úrskurðum kærunefndarinnar er iðulega ekki gerð athugasemd við þau sjónarmið sem birtast í hæfniskröfum starfsauglýsingar.¹ Aftur á móti hefur nefndin stundum komist að þeirri niðurstöðu að misbrestur hafi verið á því að opinber veitingarvaldshafi gæti þess að kærandi og sá sem starf hlaut sitji við sama borð þegar kemur að matinu á því hvort og þá hvernig þau uppfylla þær hæfniskröfur. Í slíkum tilvikum getur einnig haft þýðingu fyrir mat nefndarinnar ef opinber veitingarvaldshafi hefur ekki rannsakað mál með fullnægjandi hætti.² Við úrlausn mála fyrir nefndinni getur þannig reynt á heildstætt mat á ýmsum þáttum, þ.m.t. þegar kærunefndin sker úr um það hvort sönnunarreglu 4. mgr. 26. gr. gildandi laga skuli beitt.³

¹ Hvað varðar almenna umfjöllun um stjórnsýslurétt og efni auglýsinga opinberra starfa má vísa til álits umboðsmanns Alþingis í máli nr. 7144/2012 frá 5. nóvember 2013. Þar segir: „Mikilvaegi og þýðing þess að efni auglýsinga um opinber störf sé eins skýrt og kostur er hvað varðar hæfis- og hæfnisskilyrði og þau sjónarmið sem ætlunin er að leggja til grundvallar við ákvörðun um ráðningu í starfið og þar með við mat á umsóknum segir m.a. til sín þegar reynir á ákvörðun um ráðninguna fyrir dólmstórum og eftirlitsaðilum. Efni auglýsingar getur einnig veitt eftirlitsaðilum, eins og t.d. kærunefnd jafnréttismála og umboðsmanni Alþingis, ákveðna forsøgn um það hvaða kröfur hafa verið gerðar til umsækjenda og hvernig ætlunin hefur verið að meta þær. Ónákvæmni í orðalagi auglýsingar eða síðari frávik frá því sem þar kemur fram við mat og ákvarðanatöku um ráðninguna kann einmitt að leiða til þess að umsækjandi sem ekki hefur verið ráðinn ákveður að leita með málid til dólmstóla eða sérstakra eftirlitsaðila. Reynslan sýnir að dólmstólar og eftirlitsaðilar með þessum ákvörðunum innan stjórnsýslunnar byggja að jafnaði niðurstöðu sína á því að gæta hafi þurft samræmis milli efnis auglýsingar um starfið og mats á umsóknum.“

² Dæmi um slíka umfjöllun er að finna í fyrrgreindum úrskurði nefndarinnar í máli nr. 8/2018 (A gegn Þingvallanefnd). Þar segir: „Við þetta bætist að kærði leitaði ekki umsagna í ráðningarférlinu. Þegar meta á atriði sem kærði telur sjálfur huglæg, svo sem frumkvæði, sjálfstæði í starfi eða hæfni í mannlegum samskiptum, verður að leggja til grundvallar að umsagnir fyrri vinnuveitenda eða eftir atvikum samstarfsmanna sem bent er á í slíkum tilgangi séu jafnan nauðsynlegur þáttur í slíku mati. Þetta á sérstaklega við þegar umrædd huglæg atriði hafa verið sett fram sem fortakslausar hæfniskröfur í starfsauglýsingu. [...] Í þessum efnum er einnig vert að benda á að opinber aðili sem ræður í starf er ekki bundinn við einungis þá umsagnaraðila sem umsækjendur benda sjálfir á heldur getur leitað umsagna annarra, enda sé viðkomandi umsækjanda gefinn kostur á að bregðast við því sem fram kemur í slíkri umsögn.“

³ Samkvæmt 1. mgr. 26. gr. laga nr. 10/2008 er atvinnurekendum óheimilt að mismuna umsækjendum um starf á grundvelli kyns. Í 4. mgr. 26. gr. laga nr. 10/2008 kemur meðal annars fram að séu líkur leiddar að því að við ráðningu hafi einstaklingum verið mismunað á grundvelli kyns skuli atvinnurekandi sýna fram á að aðrar ástæður

Við nánara mat á þessu hlutverki nefndarinnar samkvæmt lögum nr. 10/2008 hefur nefndin einkum litið til túlkunar Hæstaréttar á lögnum, sbr. áðurnefndan dóm réttarins frá 15. janúar 2015 í máli nr. 364/2014 er laut að úrskurði kærunefndarinnar í máli 4/2013 (A gegn Landspítalanum). Þar sem dómurinn er ekki nefndur í bréfi umboðsmanns til forsætisráðherra er vert að rekja efni hans í stuttu máli, enda er hér um að ræða fordæmisgefandi dóm um túlkun á lögum nr. 10/2008, einkum 26. gr. laganna.

Í málínu krafðist Landspítalinn ógildingar úrskurðar kærunefndar jafnréttismála þar sem spítalinn hafði verið talinn brotlegur við 1. mgr. 26. gr. laga nr. 10/2008 við ráðningu í starf yfirlæknis æðaskurðlækninga. Hæstiréttur vék að úrlausn kærunefndarinnar og ritaði:

„Til að taka afstöðu til kæru [þess einstaklings sem kvartaði til kærunefndar jafnréttismála] var kærunefnd jafnréttismála óhjákvæmilegt að komast að niðurstöðu um hvort ákvörðun [Landspítala um ráðninguna] hafi að framangreindu leyti verið reist á réttum forsendum. Í því skyni varð nefndin ekki aðeins að líta til krafna um hæfni, sem getið var í auglýsingu [Landspítala] um starfið, heldur einnig til annarra atriða, sem hann kvaðst hafa byggt ákvörðun sína á, og taka afstöðu til þess hvort þær kröfur og þau atriði, svo og beiting þeirra, hafi verið málefnaleg. [Innskot kærunefndarinnar.]“

Þá taldi Hæstiréttur að kærunefndin hefði beitt lögmætum aðferðum við úrlausn sína, sbr. 5. mgr. 26. gr. laga nr. 10/2008, og ekki farið út fyrir valdsvið sitt eða verksvið. Niðurstaða Hæstaréttar var sú að hafna bæri kröfu Landspítala um ógildingu úrskurðar kærunefndar jafnréttismála.

Þau sjónarmið sem settur umboðsmaður byggði gagnrýni sína á hafa þannig komið að vissu marki til kasta Hæstaréttar og rétturinn hefur talið aðferðafræði kærunefndarinnar lögmæta. Frá því að fyrrnefndur dómur Hæstaréttar féll hafa hvorki dómstólar né umboðsmaður Alþingis fundið að aðferðafræði eða mati nefndarinnar. Þá hafa málсаðilar, sem gjarnan njóta aðstoðar lögmannna fyrir kærunefndinni, nær undantekningarlaust ákveðið að una úrskurðum nefndarinnar í stað þess að krefjast ógildingar þeirra fyrir dómstólum.

Áréttáð skal að með þessu er því engan veginn haldið fram að kærnefndin sé óskeikul fremur en aðrar stjórnsýslunefndir sem fást í störfum sínum við flókin úrlausnarefnini er kallað geta á heildstætt mat. Einungis er bent á að umboðsmaður rekur í bréfi sínu ekki sérstök dæmi til stuðnings máli sínu um annmarka á störfum kærunefndarinnar í kjölfar álits setts umboðsmanns frá árinu 2013 og styður ályktanir sínar ekki við dómaframkvæmd Hæstaréttar.

Kærunefnd jafnréttismála mun hér eftir sem áður kappkosta að beita lögum 10/2008 um jafnan rétt og jafna stöðu kvenna og karla til samræmis við dómaframkvæmd og taka mið af henni í störfum sínum.

en kyn hafi legið til grundvallar ákvörðun hans. Samkvæmt 5. mgr. sömu lagagreinar skal kærunefndin við nánara mat á þessu taka mið af menntun, starfsreynslu, sérþekkingu eða öðrum sérstökum hæfileikum sem krafa er gerð um í viðkomandi starfi samkvæmt lögum eða reglugerðum eða telja verður annars að komi að gagni í starfinu. Löggjafinn hefur þannig með 5. mgr. 26. gr. veitt nefndinni sérstök fyrirmæli um þau atriði sem koma til skoðunar við beitingu fyrrnefndrar sönnunarreglu.

Athugasemdir umboðsmanns Alþingis eru settar fram í samhengi við framkomin frumvarpsdrög í samráðsgátt stjórnvalda. Samkvæmt fyrirliggjandi drögum að frumvarpi til nýrra laga um jafna stöðu og jafnan rétt kynjanna er ekki ráðgert að breyta reglum gildandi réttar um bann við mismunun á grundvelli kyns við ráðningu í störf. Þá hróflar frumvarpið ekki efnislega við sönnunarreglu gildandi laga, sbr. 18. gr. draganna. Telji ráðherra að athugasemdir umboðsmanns gefi tilefni til að breyta frumvarpsdrögnum þá er vakin athygli á því að breytingar á aðferðafræði við úrlausn mála fyrir kærunefndinni eru til þess fallnar að hafa áhrif á úrlausnir nefndarinnar og þar með hugsanlega virkni jafnréttislaga í framkvæmd. Telji ráðherra rétt að halda við lýði þeirri framkvæmd laganna sem tíðkast hefur sýnist ekki þörf á sérstökum breytingum á frumvarpsdrögum. Rétt kann þó að vera í slíku tilviki að bregðast við athugasemdum umboðsmanns Alþingis með orðalagsbreytingum til að taka allan vafa af um að ekki standi til að hrófla við framkvæmd kærunefndarinnar. Slíku mætti þó halda til haga í athugasemdum með frumvarpsdrögum.

Að öðru leyti telur nefndin rétt að koma eftirfarandi ábendingum á framfæri vegna fyrrgreindra frumvarpsdraga í samráðsgátt stjórnvalda. Ábendingarnar taka einkum mið af álitaefnum sem upp hafa komið í framkvæmd nefndarinnar á liðnum árum, en í þessu samhengi skal áréttuð það ekki hlutverk nefndarinnar að móta stefnu stjórnvalda í jafnréttismálum á Íslandi.

Í 8. gr. draga að frumvarpi til laga um stjórnsýslu jafnréttismála er fjallað um frestun réttaráhrifa úrskurða kærunefndarinnar. Ekki er ljóst að nauðsyn sé á sérstakri ákvörðun eða úrskurði um frestun réttaráhrifa í lögum. Til greina kæmi fremur að kveða á um að réttaráhrif frestist höfði sá sem hnekkja vill úrskurði mál innan tiltekins frests frá uppkvaðningu úrskurðar, til dæmis átta vikna. Það að kveðinn sé upp sérstakur úrskurður um frestun réttaráhrifa ætti að vera óþarft í ljósi stjórnarskrárvarins réttar allra til að fá úrlausn um réttindi sín og skyldur fyrir óháðum og óhlutdrægum dómkortum. Ekki er augljóst í hvaða tilvikum það kæmi til álita að kærunefnd jafnréttismála myndi takmarka þann rétt með synjun á frestun réttaráhrifa.

Ráðagert er í 2. málslíð 1. mgr. 8. gr. frumvarpsdraganna að kærunefndinni sé í úrskurði sínum heimilt að beina fyrirmælum um tilteknar úrbætur til hlutaðeigandi aðila ef nefndin hefur komist að þeirri niðurstöðu að brot hafi átt sér stað. Í þessu sambandi er vakin athygli á að í jafnréttislögum nr. 28/1991 var kveðið á um að kærunefnd jafnréttismála skyldi beina rökstuddum tilmælum um úrbætur til hlutaðeigandi aðila ef hún teldi ákvæði laganna brotin. Í ljósi stjórnarskrárvarinna réttinda, þar á meðal atvinnufrelsísl, myndi kærunefnd vera sniðinn þróngur stakkur til að setja fram afmarkaðar skilgreindar kröfur um úrbætur. Var það enda svo að í framkvæmd var í alítum kærunefndarinnar á grundvelli laga nr. 28/1991 ekki kveðið fastar að orði en að þeim tilmælum væri beint til hins kærða atvinnurekanda en teldist hafa brotið gegn lögnum að fundin yrði viðunandi lausn á málinu sem kærandi gæti sætt sig við.

Í 1. mgr. 11. gr. draga að frumvarpi til laga um stjórnsýslu jafnréttismála segir meðal annars að úrskurðir nefndarinnar skuli birtir án nafna, kennitalna og annarra persónugreinanlegra auðkenna. Heimilt sé að undanskilja úrskurði birtingu ef sérstök vandkvæði séu á að tryggja persónuvernd. Að mati nefndarinnar tryggir birting úrskurða gagnsæi og gerir fjölmödlum og fræðimönnum kleift að fjalla um störf nefndarinnar og veita henni aðhald í störfum hennar. Þá getur tilhneiting til mikillar hreinsunar upplýsinga úr úrskurðum fyrir birtingu, svo sem um menntun og starfsreynslu einstaklinga, gert það að verkum að erfiðara verður fyrir almenning

að meta hvort röksemdafærsla nefndarinnar fái staðist. Til samanburðar er mælt fyrir um núverandi fyrirkomulag í reglugerð um málsmeðferð fyrir kærunefndinni:

„Úrskurðir nefndarinnar skulu birtir á úrskurðarvef Stjórmarráðsins (urskurdir.is) að jafnaði tveimur vikum eftir uppkvaðningu. Hvorki nafn kæranda né annarra einstaklinga er tilgreint í opinberri birtingu úrskurða. Þá skal jafnframt fella út persónulegar upplýsingar, svo sem um launakjör og þess háttar. Nafn kærða skal að jafnaði birt í úrskurði.“

The image shows three handwritten signatures in blue ink. The first signature, at the top, consists of stylized initials 'A' and 'B'. Below it, the name 'Arnaldur Hjartarson' is written in a smaller, more legible font. The second signature, in the middle, is a large, flowing 'B' and 'J'. Below it, the name 'Björn L. Bergsson' is written. The third signature, at the bottom, is a cursive 'P' and 'S'. Below it, the name 'Pórey S. Þórðardóttir' is written.